

Ainevaldkond „Sotsiaalsained“

Ainevaldkonda kuuluvad ajalugu, ühiskonnaõpetus ja inimeseõpetus ning valikaine usundiõpetus. Ajalugu õpitakse alates 5. klassist, inimeseõpetust 2. klassist ning ühiskonnaõpetust 6. klassist.

Ainevaldkonna õppeained toetavad õppijate erinevate pädevuste kujunemist, kuid ainevaldkonna keskne taotletav pädevus on sotsiaalne pädevus.

Sotsiaalne pädevus tähendab suutlikkust mõista inimühiskonna ajaloos ja nüüdisajal toimuvate ühiskondlike muutuste põhjuseid ja tagajärgi; tunda lihtsamaid sotsiaalteaduste uurimismeetodeid ja kasutada mõnda neist õppetöös ja igapäevases elus; luua tulevikustsenaariume ja -visioone mingis sotsiaalselt või personaalselt olulises valdkonnas; tunda ja austada inimõigusi ja demokraatiat, teadmisi kodanikuõigustest ning -vastutusest, nendega kooskõlas olevaid oskusi ja käitumist; ära tunda kultuurilisi eripärasid ja järgida üldtunnustatud käitumisreegleid; jätkuvalt huvituda oma rahva, kogukonna ja maailma arengust, kujundada oma arvamusi ning olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik.

Valdkonna õppeainete ühiseks taotluseks on, et põhikooli lõpuks õpilane:

1. suudab mõista inimühiskonna ajaloos ning nüüdisaja ühiskonnas toimuvate muutuste olulisi põhjusi ja tagajärgi;
2. valdab esmast tulevikuvisioni;
3. tunneb ning austab demokraatiat ja inimõigusi, järgib üldtunnustatud käitumisreegleid ning on seaduskuulekas, teab kodanikuõigusi ja -kohustusi ning tunneb kodanikuvastutust;
4. huvitub iseenda, oma rahva, kogukonna ja maailma arengust, kujundab oma arvamusi ning mõistab oma võimalusi olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik;
5. tunneb lihtsamaid uurimismeetodeid ja kasutab neist mõnda õppetöös;
6. tunneb kultuurilist eripära ning suhtub lugupidavalt individuaalsetesse, kultuurilistesse ja maailmavaatelistesse erinevustesse juhul, kui need pole inimsusevastased;
7. on omandanud teadmisi ja oskusi sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kohaneda eakaaslaste hulgas, kogukonnas ja ühiskonnas, väärtustades neid;

8. on omandanud teadmisi ja oskusi enesekontrolli, toimetulekustrateegiate, enesekasvatuse, oma võimete arendamise, tervist tugevdava käitumise ja tervisliku eluviisi kohta ning väärtustab positiivset suhtumist endasse ja teistesse.

1.1 Ainevaldkonna kirjeldus

Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujuneb õpilastes võime näha ühiskonna arengus põhjuslikke jm seoseid ning teha teadlikke valikuid seonduvalt iseenda ja sotsiaalse keskkonnaga, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest, ning toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikmena ning isiksusena.

Ainevaldkonna õppeainete õppega taotletakse, et õpilane:

1. omandab adekvaatse enesehinnangu ning teadmisi, oskusi ja hoiakuid, mis toetavad tervikliku ja autonoomse inimese kujunemist, terviseteadlikkuse, tervist tugevdava käitumise ning tervisliku eluviisi;
2. omandab tervikliku arusaama ühiskonna nähtustest ja protsessidest ning nende seostest ja mõjust;
3. mõistab kultuurilist mitmekesisust ja demokraatia tähtsust ning ühiskonna jätkusuutliku arengu vajalikkust, aktsepteerides erinevusi;
4. hindab väärtusi, nagu vabadus, inimväärikus, võrdõiguslikkus, ausus, hoolivus, sallivus, vastutustunne, õiglus ja isamaalisus ning lugupidamine enda, teiste inimeste ja keskkonna vastu.

Ainevaldkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks ennast teostavaks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest, näeb ja mõistab ühiskonnas toimuvat ning tal on oskusi ja valmidust ühiskonnaellu sekkuda ning selles osaleda.

Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks vajalikke teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajaloõpetus aitab kaasa teistes õppeainetes õpitava tervikuks sidumisele ning kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmetes, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas ning aitab õpilasel kujuneda sotsiaalselt küpseks ja teovõimeliseks isiksuseks. Inimeseõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja üldinimlikke väärtusi, nagu ausus, hoolivus, vastutustunne ning õiglus.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased sotsiaalse kirjaoskuse: teadmised, oskused, väärtused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused kodanikuidenteedi ja ühiskonna sidususe tugevdamiseks ning aktiivse kodaniku kujunemiseks. Usundiõpetuse kaudu luuakse eeldused erinevate religioonide, nende ühiskondlike ja kultuuriliste väljundite ning väärtussüsteemide mõistmiseks ja kriitiliseks analüüsiks, toetatakse dialoogivalmiduse ja respekti kujunemist maailma erinevalt mõistvate inimeste vahel ning õpilase enese teadlikkust maailmavaatelistes küsimustes.

Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil väljendada oma tundeid, aktsepteerida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskonnas kehtivaid väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktsepteeritud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelse mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Kõigi valdkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas.

1.2 Üldpädevuste kujundamine ainevaldkonna õppeainetes

Väärtuspädevuse kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained erinevate rõhuasetuste kaudu. Näiteks toetavad suutlikkust mõista humanismi, demokraatia ja jätkusuutliku arengu põhiväärtusi ning nendest oma tegutsemises juhinduda ajalugu ja ühiskonnaõpetus; lugupidavat suhtumist erinevatesse maailmavaatelistesse tõekspidamistesse süvendab usundiõpetus. Inimeseõpetus ja usundiõpetus toetavad väärtussüsteemide mõistmist, mõtete, sõnade ja tunnetega kooskõlas elamist, oma valikute põhjendamist ning enda heaolu kõrval teiste

arvestamist. Oskust seista vastu kesksete normide rikkumisele kujundavad ühiskonnaõpetus ja inimeseõpetus.

Enesemääratluspädevust – suutlikkust mõista ja hinnata iseennast; hinnata oma nõrku ja tugevaid külgi ning arendada positiivset suhtumist endasse ja teistesse; järgida tervislikke eluviise; lahendada tõhusalt ja turvaliselt iseendaga, oma vaimse, füüsilise, emotsionaalse ning sotsiaalse tervisega seonduvaid ja inimsuhetes tekkivaid probleeme – toetab peamiselt inimeseõpetus, ent rahvusliku, kultuurilise ja riikliku enesemääratluse kujundajana teisedki valdkonna õppeained.

Õpipädevust toetatakse oskuste kujundamise kaudu. Iga sotsiaalvaldkonna õppeaine kujundab suutlikkust organiseerida õpikeskkonda ning hankida õppimiseks vajaminevaid vahendeid ja teavet, samuti oma õppimise planeerimist ning õpitu kasutamist erinevates kontekstides ja probleeme lahendades. Õppetegevuse ja tagasiside kaudu omandavad õppijad eneseanalüüsi oskuse ning suudavad selle järgi kavandada oma edasiõppimist.

Suhtluspädevuse kujundamisel on oluline roll kõigil valdkonna õppeainetel. Suutlikkust ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades; lugeda ning mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust ning väljendusrikast keelt taotlevad kõik valdkonna õppeained.

Matemaatika-pädevust – suutlikkust kasutada erinevaid ülesandeid lahendades matemaatikale omast keelt, sümboleid ning meetodeid kõigis elu- ja tegevusvaldkondades – toetavad kõik valdkonna õppeained.

Ettevõtlikkuspädevuse peamine kujundaja on ühiskonnaõpetus, kuid ka teised valdkonna õppeained. Õpitakse nägema probleeme ja neis peituvaid võimalusi, püstitama eesmärgi, genereerima ideid ning neid teostama; õpitakse initsiatiivikust ja vastutust, tegema eesmärkide saavutamiseks koostööd; õpitakse tegevust lõpule viima, reageerima paindlikult muutustele, võtma arukaid riske ning tulema toime ebakindlusega; õpitakse ideede teostamiseks valida sobivaid ja loovaid meetodeid, mis toetuvad olukorra, enda suutlikkuse ja ressursside adekvaatsele analüüsile ja tegevuse tagajärgede prognoosile ning on kooskõlas eesmärkidega.

Konkreetsete näidete kaudu tutvustatakse üldpädevuste taotlemist õppeaineti õppeprotsesside kirjeldustes.

1.3 Lõiming teiste valdkonnapädevuste ja ainevaldkondadega

Sotsiaaalained on teiste ainevaldkondadega seotud valdkonnapädevuste kujundamise kaudu.

Emakeelepädevus – suutlikkus väljendada ennast selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste; kasutada kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili ning ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgida õigekeelsusnõudeid. Lisaks tähtsustuvad teksti kriitilise analüüsi oskus, meediakirjaoskus, info hankimine ja selle kriitiline hindamine, tööde vormistamine ning autoriõiguse kaitse.

Võõrkeeltepädevus – teadmised erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest, oma ja teiste kultuuride erinevuste mõistmine ning lugupidamine teiste keelte ja kultuuride vastu mitmekultuurilises ühiskonnas; võõrkeeleoskus.

Matemaatikapädevus – ajaarvamine; ressurside planeerimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme püstitada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.

Loodusteaduslik pädevus – looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese areng ja rahvastikuprotsessid; majanduse ressursid; ühiskonna jätkusuutlikkus, säästlik tarbimine, üleilmastumine, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamine ja mõistmine ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamine.

Tehnoloogiline pädevus – ametid ja elukutsed erinevates ühiskondades, tehnika ja tootmise arengu seos muutustega ühiskonnas; tööturg, kutsesuunitlus ja karjääri planeerimine; oskus hinnata tehnoloogia rakendamisega kaasnevat võimalust ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetilisel oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonna kujundamisel; kasutada tehnilisi vahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.

Kunstipädevus – Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemade käsitlemine, iluhinnangute muutumine ajas; esteetiline areng ja eneseteostus, rahvakultuur ning loominguline eneseväljendusoskus.

Tervise- ja kehakultuuripädevus – suutlikkus mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendada sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

1.4 Läbivad teemad

Läbiva teema „Elukestev õpe ja karjääri planeerimine“ käsitlemisega aidatakse õpilasel kujuneda isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutuvast õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elukäiku teadlike otsuste kaudu, et teha mõistlikke kutsevalikuid.

Läbiva teemaga „Keskond ja jätkusuutlik areng“ toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.

Läbiva teema „Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus“ käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähendust, on ühiskonda lõimitud, toetub oma tegevuses riigi kultuuritraditsioonidele ja arengusuundadele ning osaleb poliitiliste ja majandusotsuste tegemises.

Läbiva teema „Kultuuriline identiteet“ käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaadi kujundajana ja kultuuride muutumist ajaloo vältel ning kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktika eripärast nii ühiskonna ja terviku tasandil (rahvuskultuur) kui ka ühiskonna sees (regionaalne, professionaalne, klassi-, noorte- jms kultuur; subkultuur ja vastukultuur) ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis.

Läbiva teema „Teabekeskond“ käsitlemisega toetatakse õpilase kujunemist infoteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat infokeskkonda ning suudab seda kriitiliselt analüüsida ja selles toimida olenevalt oma eesmärkidest ning ühiskonnas omaks võetud kommunikatsioonieetikast.

Läbiva teemaga „Tehnoloogia ja innovatsioon“ toetatakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutama oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvast tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Läbiva teema „Tervis ja ohutus“ käsitlemisega toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda.

Läbiva teemaga „Väärtused ja kõlblus“ taotletakse õpilase kujunemist kõlbeliselt arenenud inimeseks, kes tunneb nüüdisajal rahvusvaheliselt üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

1.5 Õppetegevuse kavandamine ning korraldamine

Õppetegevust kavandades ja korraldades:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingut teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätab õpilasele piisavalt aega puhata ja huvialadega tegelda;
- 3) võimaldatakse nii üksi- kui ka ühisõpet (iseseisvad, paaris- ja rühmatööd ning teised kooperatiivse õppimise vormid), et toetada õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaiks õppijaiks ning loovaiks ja kriitiliselt mõtlevaiks ühiskonnaliikmeiks;
- 4) kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;
- 5) rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid;
- 6) arendatakse õpilaste teadmisi, oskusi ja hoiakuid, sealjuures on põhiorhk hoiakute kujundamisel;
- 7) arvestatakse õpilaste võimeid ja suutlikkust, kohalikku eripära ning muutusi ühiskonnas;
- 8) kasutatakse mitmekülgset õppemeetodite valikut rõhuasetusega aktiivõppemeetodeile: vestlus, arutelu, diskussioon, juhtumianalüüs, paaristöö, projektõpe, rollimäng, rühmatöö, väitlus, ajurünnak; ajaloolise kujutluse loomine, tegevuspõhine õpe (nt dramatiseeringud, mudelite ja makettide valmistamine, ühistegevus ja vabatahtlik töö, heategevusprojekt);
- 9) luuakse võimalused koostada referaat, ajajoon, õpimapp ja uurimistö, teha praktilisi uurimistöid (nt töö allikate ja kaardiga, töölehtede ja kontuurkaardi täitmine, küsitluse korraldamine, loovtöö/arutluse/arvamusloo kirjutamine, töö esitlemine, infootsing

teabeallikatest, infoanalüüs, klassielu reeglite, päevaplaani ja isikliku eelarve koostamine, statistika ning juriidilise dokumendi lugemine, dokumendiplankide täitmine), osaleda temaatilistes mängudes (nt tarbijakaitse), kriitiliselt analüüsida reklaami, teemakohaseid filme jms;

- 10) laiendatakse õpikeskkonda: sotsiaal-kultuuriline ja ajaloolis-kultuuriline keskkond (muistised, ehitised), arvuti/ multimeediaklass, asutused, muuseumid, näitused, raamatukogu, looduskeskkond, kohaliku omavalitsuse ja riigiasutused, ettevõtted, mittetulundusühingud, arhiivid jm;
- 11) võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga (kohtuda erinevate inimestega, kaasata vanemaid jne), et kogu ainekäsitus oleks võimalikult elulähedane.

Ajalugu

1.6 Õppe- ja kasvatuseesmärgid ajaloo

Põhikooli ajalooõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) tunneb huvi mineviku vastu;
- 2) tunneb oma kodukoha ajalugu, Eesti ajalugu, Euroopa ning maailma ajalugu ajastut kõige enam iseloomustavate sündmuste, protsesside ja isikute kaudu;
- 3) väärtustab kultuurilist mitmekesisust ning oma rolli kultuuripärandi säilitajana ja edasikandjana ning määratleb end oma rahva liikmena;
- 4) leiab, üldistab, tõlgendab, kasutab ja hindab kriitiliselt ajaloo teavet;
- 5) kasutab ajaloo põhimõisteid õiges kontekstis, eristab ajaloofakti tõlgendusest ja arvamusest, näeb ja sõnastab probleeme ning esitab neist lähtudes küsimusi ja pakub lahendusteid;
- 6) mõistab põhjuse-tagajärje, sarnasuse-erinevuse ja järjepidevuse olemust ning hindab allikate usaldusväärsust ajaloosündmuse ja -protsesse ning ajaloolist keskkonda analüüsides;
- 7) tunnustab inimeste, vaadete ja olukordade erinevusi, kujundab ning põhjendab oma arvamust, analüüsib ja hindab oma tegevust ning näeb ja korrigeerib oma eksimusi;
- 8) tunneb ja kasutab erinevaid õpivõtteid, tekstiliike ja teabeallikaid, väljendab oma teadmisi ning oskusi suuliselt ja kirjalikult ning kasutab õppetegevuses IKT vahendeid.

1.7 Õppeaine kirjeldus

Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooga. Käsitluse põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua sild mineviku ja nüüdisaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust ning paljusid Eesti ajaloo probleeme.

Ajaloo mõistmisele aitavad kaasa ekskursioonid, õppekäigud, ajaloo- ja ilukirjandus, teater ja kino, meedia, Internet, erinevad inimesed ning paigad. Seda kogemust koolis õpituga ühendades kujuneb õpilasel arusaam ajaloost. Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline integratsioon ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Ajaloo mõistmise seisukohalt on tähtis kujundada võimet asetada end kellegi teise olukorda, vaadelda maailma kellegi teise seisukohast lähtudes. Ajalootundides peab õpilastele tutvustama erinevaid ajalookäsitlusi neist ühtki peale surumata. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajalooürija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist eri allikates.

Ajalooõpetuse kaudu kujundatakse erinevaid oskusi:

- 1) ajas orienteerumise oskus, oskus analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
- 2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamine;
- 3) küsimuste esitamine ajaloo kohta ning neile vastamine;

4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitiline mõtlemine, arutlusoskus, järelduste tegemine ja seoste loomine ning oma seisukoha kujundamine ja põhjendamine;

5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;

6) allikaanalüüs ja töö ajalookaardiga, info leidmine erinevatest teabeallikatest, selle kasutamine ja hindamine, suuline ja kirjalik eneseväljendus ning IKT vahendite kasutamine.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste taset kirjeldatakse kooliastme lõpul õpitulemustena.

Õppetegevuses on oluline rakendada mitmekesist metoodikat, mis võimaldab õpilastel aktiivselt osaleda õppetegevuses, arendada oma õpioskusi, teha järeldusi, kujundada ja väljendada oma arvamust ajaloosündmuste või -nähtuste kohta. Ajalooprobleemide analüüsimise kaudu rikastub väärtussüsteem, kujuneb rahvuslik ja kultuuriline identiteet, sallivus ja pooldav suhtumine demokraatlikesse väärtustesse, areneb õpilase ajalooline mõtlemine ning rikastub ajalooteadvus.

Õppetegevust kavandades ja korraldades:

1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingut teiste õppeainete ja läbivate teemadega;

2) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätab õpilasele piisavalt aega puhata ja huvitegevustega tegelda;

3) võimaldatakse õppida individuaalselt ja üheskoos teistega (iseseisvad, paaris- ning rühmatööd), et toetada õpilaste kujunemist aktiivseteks ja iseseisvateks õppijateks ning loovateks ja kriitiliselt mõtlevateks isiksusteks;

4) kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;

5) rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid;

6) laiendatakse õpikeskkonda: muuseum, näitus, raamatukogu, arvutiklass, ajaloolis-kultuuriline keskkond (muistised, ehitised) jne;

Ajaloo õpitulemusi hinnates lähtutakse õppekava üldosas ning teistes hindamist reguleerivate õigusaktide hindamiskäsitlusest. Ajaloo õpitulemuste kontrolli ja hindamise eesmärk on saada ülevaade ajalooõpetuse õpitulemuste saavutatusest ja õpilase individuaalsest arengust ning kasutada saadud teavet õppe tulemuslikumaks kavandamiseks. Hinnatakse nii teadmisi ja nende rakendamise oskust kui ka üldpädevuste saavutatust, sh õpioskusi suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel, arvestades õpilase teadmiste ja oskuste vastavust ainekava taotletavate õpitulemustele. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata. Õpitulemusi kontrollides tuleb jälgida teadmiste (ajaloolise sõnavara) ja oskuste tasakaalu. Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla. Õpitulemuste hindamisel kasutatakse sõnalisi hinnanguid ja numbrilisi hindeid. Õpilane peab teadma, mida ja millal hinnatakse ning milliseid hindamisvahendeid kasutatakse ja millised on hindamise kriteeriumid.

Õpitulemuste kontrollimise vormid on mitmekesised, sisaldavad suulist ja kirjalikku küsitlust, tööd kaartidega, allikmaterjaliga, piltidega, pikaajaliste projektide, referaatide ja uurimistöde koostamist, arutluse kirjutamist. Üksikfaktide tundmisele tuleb eelistada olulisemate ajaloosündmuste ja nähtuste analüüsi nõudvaid ülesandeid. Projektülesande ja iseseisvate uurimistöde hindamisel jälgitakse ka töö valmimise protsessi (probleemi püstitamine, andmete kogumine, selekteerimine, analüüsimine, töö vormistamine, klassis ettekandmine), mitte ainult lõpptulemust. Arutluse hindamisel arvestatakse teemast arusaamist ja selle avamist; töö loogilist ülesehitust (sissejuhatus, teemaarendus ja kokkuvõte); oma seisukoha esitamist ja selle põhjendamist konkreetsete näidetega; seoste loomise ja järelduste tegemise oskust. Ajalooallikatega töötades analüüsitakse lisaks allika sisule allika usaldusväärsust informatsiooni edasikandmisel.

1.8 II kooliastme õppe- ja kasvatusesmärgid

6. klassi õpilane:

- 1) kasutab asjakohaselt aja mõistega seonduvaid sõnu ja fraase *aeg, muinasaeg, vanaaeg, sajand, aastatuhat, eKr, pKr, araabia number, Rooma number*;
- 2) tunneb mõningaid iseloomulikke sündmusi kodukoha ja Eesti ajaloo ning seostab neid omavahel;

- 3) teab mõnda ajaloolist asunit, selle tekkimise ja kujunemise põhjuseid;
- 4) hindab materiaalsel keskkonda kui ajaloosündmuste peamist kandjat;
- 5) toob näiteid muinasaja ja vanaaja kohta;
- 6) mõistab vanaaja kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ning esitab näiteid erinevate kultuurivaldkondade kohta;
- 7) mõistab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed ning loob lihtsamaid seoseid mõne sündmuse näitel;
- 8) teab, et mineviku kohta saab teavet ajalooallikatest, töötab lihtsamate allikatega ja hindab neid kriitiliselt;
- 9) väljendab oma teadmisi nii suuliselt kui ka kirjalikult, koostab kava, lühijuttu ja kirjeldust ning kasutab ajalookaarti.

5. klass

ÕPPESISU	ÕPITULEMUSED
Ajalugu, ajalooallikad, ajaarvamine, sajand, ajalooperioodid, muinasaeg, Vana-Egiptus, Vana-Kreeka.	Õpilane: -kasutab kontekstis mõisteid <i>sajand, aastatuhat, eKr, pKr, araabia number, Rooma number, kirjalik allikas, suuline allikas, esemeline allikas</i> ; -teab, et ajaloo uurimiseks kasutatakse allikaid; -oskab määrata sajandit; -teab peamisi ajalooperioode.
Eelajalooline aeg, Vana-Egiptus, Vana-Kreeka, Vana-Rooma, ristiusu teke, antud teemadega seotud mõisted.	Õpilane: -leiab õpitu põhjal lihtsamaid seoseid; -kasutab ajalookaarti ning töötab lihtsamate allikatega.
Frangi riik, viikingid, Vana-Vene riik, ristsõjad, eestlaste muistne vabadusvõitlus, Saja-aastane sõda, suured maadeavastused, rahulolematuse kirikuga, Martin Luther.	Õpilane: -leiab õpitu põhjal ajalooliste sündmuste vahel lihtsamaid seoseid; -kasutab ajalookaarti ning oskab töötada lihtsamate allikatega.

Hariduse levik, Venemaa tugevnemine, tehnika areng, Napoleoni vallutused, Ameerika Ühendriigid, Eesti rahvuslik ärkamine, Eesti Vabariigi loomine, Teine maailmasõda, elu nõukogude Eestis, Eesti taasiseseisvumine.	Õpilane: -leiab õpitu põhjal ajalooliste sündmuste vahel lihtsamaid seoseid; -kasutab ajalookaarti ning oskab töötada lihtsamate allikatega; -oskab koostada ülesannet.
--	--

6. klass

ÕPPESISU	ÕPITULEMUSED
Muinas- ja vanaaja periodiseerimine, kiviaja inimese tegevusalad, põlluharimise algus, loomade kodustamine, käsitöö areng, metallide kasutamine, eraomandi tekkimine, Eesti muinasaeg.	Õpilane: -seletab ja kasutab mõisteid <i>kiviaeg</i> , <i>pronksiaeg</i> , <i>rauaaeg</i> , <i>varanduslik ebavõrdsus</i> , <i>sugukond</i> ; -oskab määrata sajandit; -teab muinasaja perioode; -seletab tööjaotuse ja eraomandi tekkimist ja omavahelist seost; -teab, millised looduslikud tingimused soodustasid jõgede-äärsete kõrgkultuuride kujunemise.
Mesopotaamia, sumerute linnriigid, Babüloonia, Hammurapi koodeks, Mesopotaamia usund, kultuur, Vana-Egiptuse riigikorraldus, usund, kultuur, Iisrael, Aabraham, Vana Testament, prohvetid.	Õpilane: -selgitab, miks, kus ja millal tekkisid vanaaja kõrgkultuurid; -näitab kaardil Egiptust ja Mesopotaamiat; -seletab mõisteid <i>linnriik</i> , <i>vaarao</i> , <i>muumia</i> , <i>tempel</i> , <i>püramiid</i> , <i>preester</i> , <i>vana Testament</i> .
Kreeka loodus, Kreeta-Mükeene kultuur, vanakreeka kangelased, linnriigid-polised, religioon, Sparta riik, Pärsia sõjad, Ateena demokraatia, ateenlaste eluolu ja kultuur, linnriikide nõrgenemine, Makedoonia maailmariigi tekkimine ja hellenism.	Õpilane: -oskab leida ajaloosündmustest põhjustagajärg seosed; -oskab kaardi juures jutustada ajaloosündmustest; -oskab Sparta ja Ateena näitel seletada, mille poolest erineb demokraatlik valitsemine teistest valitsemissüsteemidest;

	<p>-seletab mõisteid <i>Kreeta-Mükeene kultuur, labürint, müüt, eepos, polis, kodanik, tähestik, aristokraatia, türann, demokraatia, oraakel, tragöödia, komöödia, hellenism.</i></p>
Muinas-Itaalia, Rooma tekkimine, Rooma vabariigi algus, Puunia sõjad, roomlaste usk, kodusõjad, Rooma keisririigi tekkimine, eluolu Roomas, avalikud mängud, kristluse tekkimine.	<p>Õpilane:</p> <p>-oskab leida ajaloosündmustest põhjustagajärg seosed;</p> <p>-oskab seletada mille poolest erines Rooma vabariigi valitsemine monarhistlikust (kuningriik, keisririik) valitsemisest;</p> <p>-seletab mõisteid <i>hellenism, etruski teadus, foorum, Kapitolium, senat, konsul, rahvatribuun, patriitsid, plebeid, provints, triumf, tooga, gladiaatorid, amfiteater, keiser, termid, salvitu.</i></p>

1.9 Õppe- ja kasvatuseesmärgid III kooliastmes

9. klassi lõpetaja:

- 1) kirjeldab ajaloo põhietappe näidete kaudu;
- 2) mõistab eri ajastute kultuuripanust ning iseloomustab tähtsamaid ajaloosündmusi, isikuid ja kultuurinähtusi;
- 3) võrdleb ajaloosündmusi ja -nähtusi, leiab sarnasusi ja erinevusi, toob esile põhjusi ja tagajärgi, arutleb märksõnade/küsimuste toel, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda nii suuliselt kui ka kirjalikult;
- 4) teab Eesti ühiskonna arengujärke ja tähtsamaid ajaloosündmusi, seostab kodukoha, Eesti ja Euroopa ajalugu maailma ajaloo ja saab aru, et ajaloosündmusi võib tõlgendada mitmeti;
- 5) töötab mitmesuguste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt;
- 6) otsib, analüüsib ja kasutab ajalooinfot, koostab kava ja mõistekaarti, ajalooreferaati ja lühiuurimust, esitleb seda suuliselt ja kirjalikult ning IKT vahendeid kasutades;
- 7) töötab kaardiga ja koostab lihtsamaid skeeme;
- 8) oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ja mõistab nii ametite kui ka töö sisu muutumist ajas;
- 9) mõistab ajalooteadmiste vajalikkust igapäevaelus ning teab ajaloo seotud erialade õppimise võimalusi.

7. klass

ÕPPESISU	ÕPITULEMUSED
Keskaja mõiste, üldine iseloomustus ja periodiseering, Frangi riigi tekkimine, Karl Suure impeerium, Frangi riigi jagunemine, läänikorra tekkimine ja seisuslik ühiskond, rüütlid.	Õpilane: -teab, mis on keskaeg; -teab, mis toimus Euroopas pärast Lääne-Rooma impeeriumi langemist; -oskab kirjeldada läänikorda ja seisuslikku ühiskonda.
Looduslikud olud, talupoeg ja maaisand, küla ja talu. Linnade taastekkimine, linnaomavalitsus, linnaseisused, naised linnas. Kiriku osa keskajal, kiriku õpetus, rahvausk, munga- ja nunnaordud, kloostrid.	Õpilane: -kirjeldab naturaalmajandust, talupoegade ja feodaalide elulaadi; -teab, kuhu tekkisid keskaegsed linnad ning kirjeldab linna eluolu; -seletab mõisteid <i>senjäär, vasall, feodaal, pärisori, raad, gild, tsunft, Hansa Liit</i> ; -teab, et keskajal oli kirik antiikkultuuri säilitaja ja maailmapildi kujundaja.
Keskaegne riik Saksa-Rooma impeeriumi, Inglismaa ja Prantsusmaa näitel, Saja-aastane sõda. Bütsantsi impeerium, islami tekkimine ja Araabia kalifaat, viikingite retked ja riigid, Vana-Vene riigi tekkimine, Eesti muinasajal.	Õpilane: -oskab leida ajaloosündmustest põhjustagajärg seosed; -oskab kirjeldada keskaegse riigi erinevust tänapäeva riigist; -seletab mõisteid <i>domeen, monarhia, parlament, generaalstaadid, ikoon, beduiinid, prohvet, kaliif, mošee, viiking, ruunid, varjaagid, russid, kihelkond</i> .
Ristisõjad Lähis-Idas ja Läänemere ääres, muistne vabadussõda, Vana-Liivimaa valitsemine. Koolid ja haridus, tehnoloogia, maadeavastused ja koloniaalajastu algus, uue maailmapildi kujunemine, reformatsioon, vastureformatsioon, Vana-Liivimaa lõpp.	Õpilane: -oskab leida ajaloosündmustest põhjustagajärg seosed; -oskab kirjeldada keskaegse riigi erinevust tänapäeva riigist; -seletab mõisteid <i>püha maa, ristisõda, rüütliordu, maahärra, vasall, stift, privileegid, rektor, skolastika, karavell</i> .

	<i>koloonia, konkistadoor, aadlivabariik, reformatsioon, pildirüüste, usurahu.</i>
--	--

8. klass

ÕPPESISU	ÕPITULEMUSED
„Vana kord” Euroopas, varuusaegne riik-absolutism, seisuslik ühiskond, aadel, kolmas seisus, esimene seisus, maailmavaate muutumine, valgustus, valgustatud absolutism.	Õpilane: -teab, mis oli seisuslik ühiskond; -oskab kirjeldada 17./18. sajandil toimunud maailmavaatelisi muutusi ja selle põhjusi.
Inglise revolutsioonid, Inglise parlamentaarne monarhia, Osmanite riik, valgustus, valgustatud absolutism Preisimaa näitel, Eesti ala Rootsi koosseisus, Rootsi absolutism, Eesti ala liitmine Vene riigi koosseisu, Katariina II valgustatud absolutism.	Õpilane: -seletab mõisteid <i>absolutism, valgustus, valgustatud absolutism, restauratsioon, parlamentarism</i> ; -teab, mis muutused toimusid Eesti võimukorralduses, talurahva elus, hariduses ja kultuuris 17. ja 18. sajandil.
Ameerika Ühendriikide tekkimine, Prantsuse revolutsioon, seisusliku ühiskonna kadumine, revolutsiooni kriis ja Napoleoni riigipööre, reformid, Napoleoni sõjad ja impeerium, Viini kongress, rahvuslik liikumine, revolutsioonid.	Õpilane: -oskab leida ajaloosündmustest ja protsessidest põhjus-tagajärg seosed; -oskab põhjendada tänapäevase riigi kujunemist; -seletab mõisteid <i>konstitutsioon, föderaalne riik, revolutsioon, diktatuur, terror, tsiviilkoodeks, kontinentaalblokaad, restauratsioon, konservatism, rahvuslus, liberalism</i> .
Uusaegne riik, maailma jagamine, pärisorjuse kaotamine, industriaalühiskonna kujunemine, sotsialism, rahvuslik ärkamine Eestis, venestamine, Vene 1905. a revolutsioon, Esimene maailmasõda, Vene revolutsioonid, Eesti iseseisvumine.	Õpilane: -oskab leida ajaloosündmustest ja protsessidest põhjus-tagajärg seosed; -oskab põhjendada tänapäevase riigi kujunemist; -seletab mõisteid <i>rahvusriik, koloonia, kapital, kapitalist, turumajandus, proletariaat, sotsialism, kommunism, pärisorjus, teoorjus, vald, rahvuslik ärkamine, selts, venestamine, propaganda</i> ,

	<i>positsioonisõda, Ajutine Valitsus, nõukogud, enamlased, autonoomia.</i>
--	--

9. klass

ÕPPESISU	ÕPITULEMUSED
Rahvusvaheline olukord pärast Esimest maailmasõda, Pariisi rahukonverents, poliitiline kaart, Rahvasteliit, uued sõjakolled. Ülemaailmne majanduskriis, demokraatia USA näite, diktatuurid Nõukogude Liidu, Itaalia ja Saksamaa näitel.	Õpilane: -seletab mõisteid <i>demokraatia, diktatuur, autoritarism, totalitarism, kommunism, fašism, natsionaalsotsialism, repressioon</i> ; -oskab iseloomustada olukorda pärast Esimest maailmasõda; -teab, mille poolest erineb demokraatia diktatuurist; -oskab põhjendada diktatuuride tekkimist; -oskab võrrelda kommunismi, fašismi ja natsismi.
Eesti Vabariik, Vabadussõda, Asutav Kogu, maareform ja põhiseadus, demokraatlik parlamentarism, vaikiv ajastu, autoritaarne diktatuur, kultuur ja eluolu.	Õpilane: -kirjeldab ning võrdleb Eesti Vabariigi arengut demokraatias ja <i>vaikival ajastul</i> ; -seletab mõisteid <i>totaalne sõda, juunipööre, holokaust, okupatsioon, soomepoisid, korpusepoisid, juuniküüditamine, metsavennad</i> .
Rahvusvaheline olukord, Saksamaa tugevnemine, München, MRP. Maailmasõja algus ja laienemine, sõjategevuse iseloomustus, holokaust, totaalne sõda, sõja lõpp. Eesti Teises maailmasõjas, baaside ajastu, iseseisvuse kaotamine, juuniküüditamine, Saksa okupatsioon, sõjategevus Eestis, Nõukogude teine okupatsioon.	Õpilane: -oskab leida ajaloosündmustest ja protsessidest põhjus-tagajärg seosed; -oskab põhjendada tänapäevase maailmakorralduse kujunemist; -seletab mõisteid <i>MRP, holokaust, küüditamine, baaside leping, okupatsioon, ÜRO</i> .
Maailm pärast Teist maailmasõda, külm sõda, võidurelvastumine, Korea sõda, Berliini blokaad. Arenenud tööstusriigid, kommunistlikud riigid, kolmanda maailma riigid. Nõukogude Liit, okupatsioon Eestis,	Õpilane: -oskab leida ajaloosündmustest ja protsessidest põhjus-tagajärg seosed;

märtsiküüditamine, metsavendade tegevus, eluolu ja kultuur. Kommunistliku süsteemi kriis, Nõukogude Liidu lagunemine, Eesti taasiseseisvumine ja reformid. Maailm alates 1990. aastatest.	-oskab põhjendada tänapäevase maailmakorralduse kujunemist; -seletab mõisteid <i>Marshalli plaan, külm sõda, võidurelvastumine, majandusime, sotsialistlik sõprusühendus, plaanimajandus, Berliini müür, sula, metsavennad, märtsiküüditamine, kollektiviseerimine, stagnatsioon, perestroika, glasnost, laulev revolutsioon, Balti kett, augustiputš, islamiäärmus.</i>
---	---

Ühiskonnaõpetus

1.10 Õppe- ja kasvatuseesmärgid ühiskonnaõpetuses

Põhikooli ühiskonnaõpetusega taotletakse, et õpilane:

- 1) tunneb huvi ühiskonna probleemide vastu, oskab neid märgata ja uurida ning oma seisukohti ja valikuid põhjendada;
- 2) oskab tulla toime tänapäeva ühiskonnas, lähtudes üldinimlikest väärtustest;
- 3) teab, kuidas osaleda poliitika kujundamises ja teostamises nii kohalikul kui ka Eesti riigi tasandil;
- 4) väärtustab inimõigusi ja demokraatia põhimõtteid, nagu seaduslikkus, vabaduse ja vastutuse seos; arvestab teisi, väärtustab mitmekesisust, panustab ühiskonna jätkusuutlikku arengusse ja sidususse ning seisab vastu kesksete normide rikkumisele; on seadusekuulekas;
- 5) määratleb ennast ühiskonna liikmena, Eesti, Euroopa ja maailmakodanikuna.

1.10.1 Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on oluline koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel kujuneda ettevõtlikuks, ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ning hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvatele õppele.

Esimeses kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. Teises ja kolmandas kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi aina. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majandus, poliitika, õigus), ent ka suhteid teiste

sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega oma huvide ja võimaluste järgi. Teises kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade kooseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht. Kolmandas kooliastmes lisanduvad Eesti riigi funktsioneerimisega seotud institutsioonid. Riigi valitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone, nagu Riigikogu, valitsus, president, kohus, kohalik omavalitsus, riigikontroll, õiguskantsler. Kuna osale õpilastest võib haridustee lõppeda põhikooliga, on rohkem pööratud tähelepanu poliitika avaldumisele igapäevaelus ning kodaniku rollile poliitikatulemite teadliku tarbijana (nt sotsiaalkaitse süsteemi kasutamine, valla/linna elukorralduses kaasärääkimine, e-teenuste tarbimine jne).

Majanduse käsitlemine kolmandas kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele (ettevõtlikkus, kutsevalik, tulu tööst, eelarve, tarbimine ja toimetulek), ettevõtlusele (ettevõte, ressursid, tootlikkus, kasum, konkurents), riigi majanduse reguleerimisele (majanduspoliitika, maksud, maksutulude kasutamine riigi arenguks; õigusrikkumisest tulenev kahju riigi majandusele) ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele (tarbimisühiskond, tööturu tasakaal, varanduslik kihistumine). Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult. Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Olulisel kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste omandamine, mis aitab kaasa õpilase toimetulekule ühiskonnas. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

Aine käsitlemisel on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö plaanimise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks mitmesuguseid visuaalseid vorme. Õppes pööratakse suurt tähelepanu õpilaste õpimotivatsiooni arendamisele. Olulisel kohal on aktiivõppemeetodid, nagu arutelud, juhtumianalüüsid, rollimängud, projektid ja õppekäigud. Tähtis on viia aine käsitlemine klassiruumist välja ning kasutada igal asjakohasel juhul elusituatsioone (nt demokraatia rakendamine koolis, kodanikualgatus ja vabatahtlik tegevus kodukohas).

Aktiivse kodaniku kontseptsioon käsitleb kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult kui hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse rakendussuuna võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt tarbijahariduses, kodanikualgatuses, koolielu korraldamises).

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, nagu ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonnasse, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikjal ei elata ühtviisi hästi jne. Kogu õppes kasutatakse nüüdisaja tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi, arvestades kasutatava tarkvara legaalsust, Interneti ja IT turvariske ning küberkuritegevust (riigiportaal, e-teenused, omavalitsus- ja riigiasutuste kodulehed, teabepäring, õigusaktid Internetis). Nii omandab õpilane teabe ja tehnoloogia kasutamise oskuse, mille vajadus tänapäeva maailmas pidevalt kasvab.

1.11 Õppetegevus

Õppetegevust kavandades ja korraldades:

- 1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingut teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
- 2) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätab õpilasele piisavalt aega puhata ja huvitegevustega tegelda;
- 3) võimaldatakse õppida individuaalselt ja üheskoos teistega (iseseisvad, paaris- ja rühmatööd), et toetada õpilaste kujunemist aktiivseteks ning iseseisvateks õppijateks;
- 4) kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;
- 5) rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid;
- 6) laiendatakse õpikeskkonda: arvutiklass, raamatukogu, kohaliku omavalitsuse ja riigiasutused, ettevõtted, mittetulundusühingud, arhiivid, näitused, muuseumid.

Kooliastme spetsiifilised õppetegevused esitatakse vastava kooliastme lõpus.

1.12 Hindamine

Ühiskonnaõpetuse õpitulemusi hinnates lähtutakse põhikoolis õppekava üldosa ning teiste hindamist reguleerivate õigusaktide hindamise käsitlusest.

Hinnatakse nii õpilase teadmisi ja nende rakendamise oskust kui ka üldpädevuste saavutatust, sh õpioskusi suuliste vastuste (esituste), kirjalike ja/või praktiliste tööde ning praktiliste tegevuste alusel. Aineteadmiste ja -oskuste kõrval antakse hinnanguid ka väärtuselistes ning hoiakulistes küsimustes. Väärtuste ja hoiakute hindamist võimaldavad rollimängud, juhtumianalüüsid ning rühmatöö. Hinnanguid andes ja numbriliselt hinnates võetakse aluseks ainekavaga määratletud õpitulemused.

Hindamismeetodite valikul arvestatakse õpilaste vanuselisi iseärasusi, individuaalseid võimeid ning valmisolekut ühe või teise tegevusega toime tulla.

Õpitulemuste kontrollimise vormid peavad olema mitmekesised ja vastavuses õpitulemustega. Aine pakub rohkesti võimalusi mitmekesiseks tööks erinevate allikatega (pildid, skeemid, tabelid, tekstid). Vanuseastme järgi võib lihtsamaid ülesandeid anda mõne fakti või näite leidmiseks ning hinnata ülesande täitmise põhjalikkust ja täpsust. Praktiliste tööde puhul ei hinnata mitte ainult tulemust, vaid ka protsessi kulgu. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu, kuid parandatakse ka õigekirjavead, mida hindamisel ei arvestata.

Õpitulemusi hinnatakse sõnaliste hinnangute ja numbriliste hinnetega. Õpilane peab teadma, mida ja millal hinnatakse, mis hindamisvahendeid kasutatakse ning mis on hindamise kriteeriumid.

1.13 Õppe- ja kasvatusesmärgid II kooliastmes

6. klassi lõpetaja:

- 1) teab ja väärtustab demokraatia põhimõtteid;
- 2) mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis, märkab probleeme koolis, toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat;
- 3) märkab ning arvestab erinevaid huve ja võimalusi ning on valmis koostööks ja kokkulepeteks, oskab otsida ja pakkuda abi probleemide lahendamisel;
- 4) teab Eesti riigi valitsemise põhilisi institutsioone, kirjeldab nende ülesandeid (kohalik omavalitsus, Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus) ning nimetab

erinevaid riigijuhtimisega seotud ameteid/elukutseid;

- 5) teab, mis on põhiseadus ja teised seadused, miks tuleb seadusi täita; teab, mis on lapse õigused ja vastutus;
- 7) selgitab näidetega, mis on kodanikuühendus, kodanikualgatus ja vabatahtlik töö; põhjendab vabatahtliku töö vajalikkust ning pakub abi abivajajaile; tunneb ära ebaõigluse ja oskab sellele vastu seista; mõistab inimeste iseärasusi ning teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on salliv erinevuste suhtes ja valmis koostööks;
- 8) toob näiteid ühiskonna toimimiseks ja arenguks vajalikest elukutsetest ja ettevõtetest ning väärtustab töötamist kui peamist elatusallikat, tunneb oma õigusi ja vastutust omanikuna ja tarbijana ning mõistab, miks erinevais ameteis töötamisel eeldatakse erinevaid teadmisi, oskusi ja isiksuseomadusi;
- 9) oskab leida teavet oma eesmärkide ja huvide tarbeks ning seda kriitiliselt hinnata; esitab oma teadmisi ja seisukohti selgelt ja veenvalt ning suudab neid põhjendada; loob, kasutab ja jagab infot ning väärtustab enda ja teiste autorite tööd;

teab, et tal on õigus saada abi, ning oskab leida abi ettetulevates elusituatsioonides

6. klassi ühiskonnaõpetus

ÕPPESISU	ÕPITULEMUSED
Ühiskond, kodu ja pere, inimese isikuomadused, lähemad ja kaugemad naabrid, usundid, koolipere, sõpruskond, riik.	Õpilane: -teab, mis on ühiskond; -oskab kirjeldada oma rolle; -teab, mis on riik.
Usundid, koolipere, sõpruskond, riik, võimude lahusus.	Õpilane: -kasutab mõisteid <i>usund, rahvus, riik, sallivus</i> ; -kirjeldab demokraatliku riigi toimimist.
Võimude lahusus, rahva esindajad, rahva teenrid, kohtu kaalud, ÜRO, Euroopa Liit, inimõigused, laste õigused, laste kohustused,	Õpilane: -kasutab mõisteid <i>demokraatia, seadusandlik võim, president, täidesaatev võim, kohtunik, tunnistaja, kaitsja, apellatsioon</i> ,

inimene vajab teavet, uus meedia, küberkiusamine.	<i>kodakondsus, UNICEF, avalik-õiguslik, internet.</i>
ÜRO, Euroopa Liit, inimõigused, laste õigused, laste kohustused, inimene vajab teavet, uus meedia, küberkiusamine, autorikaitse, majandus.	Õpilane: -kasutab mõisteid <i>ÜRO, UNICEF, Euroopa Liit, inimõigused, objektiivsus, avalik-õiguslik, internet, reklaam, leping, kinnisvara, turg, tarbija, kasum</i> ; -teab, et kõik on võrdsed seaduse ees ja peavad seadusi täitma; -nimetab lapse õigusi, tunneb õiguste ja vastutuse tasakaalu; -väärtustab teiste autorite ja enda tehtud tööd ning tunneb autorina vastutust oma teose eest; -tunneb interneti võimalusi ja kasutamise ohtusid. -saab aru, et reklaamiga taotletakse müügiedu.

1.14 Õppe- ja kasvatuseesmärgid III kooliastmes

9. klassi lõpetaja:

- 1) teab demokraatia toimimise põhimõtteid ning toob näiteid nende rakendamise kohta; toimib demokraatia põhimõtteid arvestades; on orienteeritud enesearendamisele;
- 2) määratleb ja tunnetab end oma kogukonna ja Eesti ühiskonna liikmena, vastutustundliku kodanikuna Eesti Vabariigis, Euroopa Liidus ning maailmas;
- 3) teab ja järgib inimõigusi, märkab nende rikkumist ning kaitseb inimõigusi, tunnustab erinevaid inimrühmi võrdselt väärtuslikuna ja käitub sallivalt;
- 4) tunneb Eesti riigi põhiseadust ja ülesehitust ning halduskorraldust; oskab suhelda riigi- ja omavalitsusasutustega; oskab leida ja kasutada vajalikku õigusakti; järgib seadusi; kasutab kodanikuühiskonna tegutsemisvõimalusi; selgitab näidete kaudu vabaühenduste toimimise põhimõtteid ja eesmärgi;
- 5) tunneb Euroopa Liidu ülesehitust ja väärtusi ning nimetab liikmesriike; nimetab teisi rahvusvahelisi organisatsioone ja selgitab nende tegevuse eesmärgi;
- 6) selgitab üksikisiku, ettevõtja ja riigi rolli majanduses; teab, mis on avalik ja erasektor; teab

- maksustamise eesmäärke ning üksikisiku õigusi ja kohustusi seoses maksudega;
- 7) kaalub oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma võimetest, huvidest, teadmistest, oskustest ja hoiakutest ning valikuid väliselt mõjutavatest teguritest;
 - 8) hindab ressursside piisavust ning tarbib säästlikult; tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana;
 - 9) oskab leida vajalikku teavet ja vahendeid; kasutab lihtsamaid uurimismeetodeid, arvestab autoriõiguste kaitset;
 - 10) teab, mis on üleilmastumine, ja toob näiteid üleilmastumise mõjude kohta majandusele, kultuurile, keskkonnale jne;
 - 11) teab riigi juhtimis- ja haldusstruktuuride ameteid/elukutseid ning nende töö sisu ja arutleb selle üle, mis on olulised eeldused selle töö tegemiseks; valdab ülevaadet riigiteenistujaks kujunemise ja õppimise võimalustest.

9. klassi ühiskonnaõpetus

ÕPPESISU	ÕPITULEMUSED
Ajakirjanduse roll, meedia, ajakirjanduse eetika, avalik elu ja eraelu, reklaam, kaubamärk, autoriõigus, plagieerimine, tsiteerimine.	Õpilane: <ul style="list-style-type: none">-oskab seletada meedia rolli ühiskonnas;-teab, mis on ajakirjanduse eetika, kaubamärk, autoriõigus;-oskab eristada kommertsreklaami; sotsiaalreklaami ja valimisreklaami.-oskab eristada plagiaati autentsest tekstist.
Ühiskonna sotsiaalsed rühmad, väärtushinnangud, ühiskonna sektorid, avalik sektor, erasektor, kolmas sektor, isiklik elu.	Õpilane: <ul style="list-style-type: none">-teab mõisteid <i>sotsiaalsed erinevused, sotsiaalne kihistumine, sotsiaalne sidusus, sotsiaalne tõrjutus, identiteet, avalik sektor, erasektor, kolmas sektor</i>;-märkab erinevusi sotsiaalsete rühmade vahel ja mõistab nende põhjusi;-selgitab ühiskonna sektorite erisusi ja kohta ühiskonnas.

<p>Demokraatlik riigi valitsemine, võimude lahusus ja tasakaal, seadusandliku võimu teostamine, täidesaatev võim, kohtuvõim, kohalik omavalitsus, valimised, erakonnad.</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none">-teab ja oskab kasutada õiges kontekstis mõisteid <i>demokraatia, totalitarism, võimude lahusus ja tasakaal, põhiseaduslik institutsioon, seadusandlik võim, opositsioon, koalitsioon, täidesaatev võim, president, kohalik omavalitsus, kolmeastmeline kohtusüsteem, demokraatlikud valimised, valimisõigus</i>;-selgitab demokraatia põhimõtteid ja nende rakendamist riigivalitsemises;-tunneb ja oskab kasutada Eesti Vabariigi põhiseadust;-suhtleb riigi- ja omavalitsusasutuste portaale kasutades riigi- ja omavalitsusasutustega;-mõistab seaduste järgimise vajadust, seaduste eiramise tagajärgi ning teab, kuhu oma õiguste kaitseks pöörduda;-tunneb valimiste üldiseid põhimõtteid ning oskab kujundada oma poliitilisi eelistusi.
<p>Turumajanduse põhijooned. Nõudmine ja pakkumine. Ettevõtluse vormid. Riigi roll majanduses. Riigieelarve. Maksud, maksustamise põhimõtted. Tulude ümberjagamine. Ühishüved ja sotsiaalne turvalisus. Sotsiaaltoetused ja sotsiaalkindlustus</p> <p>Tööturu mõiste. Tööandja ja töövõtja rollid töösuhetes. Tööõigus. Erinevast soost, erineva haridustaseme ning töö- ja erialase ettevalmistusega inimesed tööturul</p> <p>Isiklik majanduslik toimetulek. Isiklik eelarve. Elukestva õppe tähtsus pikaajalises toimetulekus. Säästmine ja investeerimine. Laenamamine. Säästlik ja õiglane tarbimine. Tarbijakaitse kaupade ja teenuste turul.</p>	<p>Õpilane:</p> <ul style="list-style-type: none">-teab ja oskab kasutada kontekstis mõisteid <i>turumajandus, nõudmine, pakkumine, konkurents, kasum, riigieelarve, riiklikud ja kohalikud maksud, ühishüve, sotsiaalne turvalisus, vaesus, tööturg, bruto- ja netopalk, laen, investering, tarbijakaitse</i>;-tunneb erineva haridusega inimeste võimalusi tööturul ning teab, mida tähendab olla tööandja, töövõtja, töötu;-oskab hinnata oma võimeid ning võimalusi edasiõppimise ja karjääri planeerimisel;-tunneb eelarve koostamise põhimõtteid;-tunneb oma õigusi ja vastutust tarbijana;-iseloomustab tänapäeva turumajanduse põhimõtteid, üksikisiku õigusi ning kohustusi seoses maksudega.

Inimeseõpetus

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmes, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas ning aitab õpilasel kujuneda sotsiaalselt küpseks ja teovõimeliseks isiksuseks. Inimeseõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku

isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja ausust, hoolivust, vastutustunnet ning õiglust. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud soolise võrdsuse osas.

1.15 Õppe- ja kasvatuseesmärgid inimeseõpetuses

Põhikooli inimeseõpetusega taotletakse, et põhikooli lõpetaja:

- 1) väärtustab isiksuse arenemisele ning sotsialiseerumisele kaasa aitavate enesekohaste ja sotsiaalsete oskuste kujunemist;
- 2) suudab eristada ja mõista oma oskusi, võimeid ja emotsioone ning juhtida oma käitumist ja tegevust, sh tugineda eneseanalüüsile haridustee jätkamist kavandades;
- 3) loob ja hoiab kaaslastega sõbralikke ja hoolivaid suhteid ning käitub mõistvalt konflikte lahendades;
- 4) mõistab, et inimene ise vastutab oma füüsilise, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne arengu eest;
- 5) hoiab oma tervist, elades tervislikku eluviisi, ning käitub nii, et ei sea ohtu enda ega teiste inimeste ega keskkonna turvalisust;
- 6) suhtub lugupidavalt endasse ja teistesse ning järgib iga päev üldinimlikke väärtusi, nagu ausus, hoolivus, vastutustunne, õiglus jne.

1.16 Õppe- ja kasvatuseesmärgid I kooliastmes

3. klassi lõpetaja:

- 1) väärtustab ennast ja teisi ning teab, et inimesed, nende arvamused, hinnangud ja väärtused on erinevad;
- 2) väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet;
- 3) väärtustab sõprust ja toetavaid peresuhteid armastuse ning vastastikuse toetuse allikana;
- 4) teab, milline on tervislik eluviis ning kuidas hoida füüsilist ja vaimset tervist, ning väärtustab neid;
- 5) mõistab oma õigust keelduda ennastkahjustavast tegevusest ning teab, kuidas ohuolukorras abi kutsuda;
- 6) teab, mis on perekond, kodu, kodukoht ja kodumaa, ning väärtustab neid;
- 7) teab Eesti riigi sümboleid ja naaberriike;
- 8) kirjeldab, mis on lapse õigused ja kohustused, mõistab vastutust oma tegude eest ning plaanib oma aega ja igapäevaseid tegevusi;

- 9) oskab suhelda ning käituda teisi arvestades ja koostööd tehes, sõnastab oma tundeid ning teab, et nende väljendamiseks on erinevaid viise;
- 10) teab põhilisi käitumisreegleid, arvestab neid ning kirjeldab, mis on õiglane ja ebaõiglane käitumine.

2.klass

INIMESEÕPETUS	
Õppesisu	Õpitulemused
<p>Sissejuhatus</p> <p>I Mina. 5 tundi</p> <p>Minu erinevused ja sarnasused teiste inimestega</p> <p>Iga inimese väärtus. Viisakas käitumine</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Kirjeldab oma välimust, huvisid ja tegevusi, mida talle meeldib teha.2. Eristab mehi ja naisi.3. Nimetab, mille poolest ta sarnaneb teistega ja erineb teistest.4. Väärtustab iseennast ja teisi.5. Mõistab viisaka käitumise vajalikkust
<p>II Mina ja tervis. 6 tundi</p> <p>Tervis. Terve ja haige inimene. Ravimid.</p> <p>Tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus ning liikumine ja sport.</p> <p>Abi saamise võimalused. Esmaabi.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none">1. Kirjeldab, kuidas oma tervise eest hoolitseda.2. Eristab nakkuslikke ja mittenakkuslikke haigusi.3. Saab aru, et ravimeid võetakse siis, kui ollakse haige, ning teab, et ravimid võivad olla inimese tervisele ohtlikud.4. Kirjeldab tervise hoidmise viise: mitmekesine toit, uni ja puhkus ning liikumine ja sport.5. Teab, et liikumine, puhkus ja tervislik toitumine on tähtsad seoses tervisliku eluviisiga.6. Demonstreerib lihtsamaid esmaabivõtteid.7. Teab hädaabi telefoninumbrit ja oskab kutsuda abi.
<p>III Mina ja minu pere (13 tundi)</p> <p>Kodu. Koduarmastus. Kodu traditsioonid.</p>	<ol style="list-style-type: none">1. Väärtustab oma kodu.2. Jutustab oma pere traditsioonidest.

<p>Perekond. Erinevad pered.</p> <p>Vanavanemad ja teised sugulased.</p> <p>Pereliikmete tegevus ja rollid. Kodused tööd. Abivalmidus, kohuse- ja vastutustunne</p> <p>Vanemate ja teiste inimeste töö.</p> <p>Koduümbros. Naabrid ja naabruskond.</p> <p>Võõras ümbros ja võõraga kaasaminek .</p> <p>Ohud kodus ja koduümbruses .</p> <p>Kordamine ja läbitud teemabloki jooksul omandatud teadmiste ja oskuste kontrollimine.</p>	<ol style="list-style-type: none">3. Kirjeldab, mille poolest perekonnad erinevad ja sarnanevad.4. Väärtustab oma peret.5. Selgitab lähemaid sugulussuhteid.6. Kirjeldab pereliikmete erinevaid rolle kodus.7. Kirjeldab ja eristab võimalusi, kuidas abistada pereliikmeid kodustes töödes.8. Väärtustab üksteise abistamist ja arvestamist peres.9. Teab oma kohustusi peres.10. Teab inimeste erinevaid töid ja töökohti.11. Oskab tänaval käituda ning ületada sõiduteed ohutult.12. Kirjeldab ohtlikke olukordi ning seda, kuidas seal käituda.13. Kirjeldab ohtlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning valib ohutu tee sihtpunkti.14. Rakendab omandatud teadmisi ja oskusi.
<p>IV Mina: aeg ja asjad (5 tundi)</p> <p>Aeg. Aja planeerimine. Oma tegevuse kavandamine. Täpsus, lubadused, vastutus .</p> <p>Minu oma, tema oma, meie oma. Asja väärtus ja hind. Asjade väärtus teiste väärtuste seas.</p>	<ol style="list-style-type: none">1. Eristab aja kulgu ja seisu.2. Planeerib oma päevakava.3. Kirjeldab, kuidas sisustada vaba aega.4. Väärtustab tegevusi, mis on positiivsete tunnete tekkimise allikaks.5. Oskab eristada oma ja võõrast asja ning mõistab, et võõrast asja ei tohi loata võtta.6. Selgitab asjade väärtust.7. Väärtustab ausust asjade jagamisel.
<p>V. Mina ja kodumaa (6 tundi)</p> <p>Eesti – minu kodumaa. Kodukoht.</p> <p>Rahvakalendri tähtpäevad .</p> <p>Eesti rikkus.</p>	<ol style="list-style-type: none">1. Tunneb ära Eesti Vabariigi lipu ja vapi.2. Oskab nimetada Eesti Vabariigi pealinna, sünnipäeva ja presidenti.3. Leiab Euroopa kaardilt Eesti.

Kordamine ja läbitud teemablokkide jooksul omandatud teadmiste ja oskuste kontrollimine	<ol style="list-style-type: none">4. Leiab kodukoha Eesti kaardilt.5. Tunneb ära kodukoha sümbolika.6. Nimetab oma kodukoha tuntud inimesi ja paiku.7. Kirjeldab mardi- ja kadripäeva, jõulude ning lihavõttepühade rahvakombeid.8. Väärtustab Eestit, oma kodumaad.9. Rakendab omandatud teadmisi ja oskusi.
---	--

3.klass

INIMESEÕPETUS	
Õppesisu	Õpitulemused
I Mina. 5 tundi Sissejuhatus Mina. Mina ja endasse suhtumine. Igaühe individuaalsus ja väärtuslikkus. Lapse õigused ja kohustused.	Õpilane <ol style="list-style-type: none">1. Selgitab endasse positiivse suhtumise tähtsust. Võrdleb oma välimust, huve ja tugevusi kaasõpilaste omadega.2. Väärtustab inimese õigust olla erinev.3. Nimetab enda õigusi ja kohustusi.4. Teab, et õigustega kaasnevad kohustused.
II Mina ja tervis. 6 tundi Vaimne ja füüsiline tervis. Tervislik eluviis. Ohud tervisele ja toimetulek ohuolukorras. Kordamine ja läbitud teemablokkide jooksul omandatud teadmiste ja oskuste kontrollimine.	Õpilane: <ol style="list-style-type: none">1. Eristab vaimset ja füüsilist tervist.2. Kirjeldab seoseid tervise hoidmise viiside vahel: mitmekesine toitumine, uni ja puhkus ning liikumine.3. Väärtustab tervislikku eluviisi.4. Kirjeldab olukordi ja toob näiteid, kuidas keelduda tegevusest, mis kahjustab tema tervist.5. Nimetab, kelle poole pöörduda erinevate murede korral.6. Rakendab omandatud teadmisi ja oskusi.
III Mina ja meie (13 tundi)	

<p>Minu ja teiste vajadused. Sõbrad ja sõpruse hoidmine. Sallivus. Üksteise eest hoolitsemine ja teiste abistamine. Ausus ja õiglus. Leppimine. Vabandamine .</p> <p>Oma muredest rääkimine ja tunnete väljendamine. Oskus panna end teise inimese olukorda. Keeldumine kahjulikust tegevusest.</p> <p>Minu hea ja halb käitumine. Südametunnistus. Käitumisreeglid. Minu käitumise mõju ja tagajärjed. Vastutus. Liiklusreeglid.</p> <p>Mäng ja töö. Õppimine. Kohustetunne ja vastutus. Meeskonnatöö. Tööjaotus.</p> <p>Kordamine ja läbitud teemabloki jooksul omandatud teadmiste ja oskuste kontrollimine.</p>	<ol style="list-style-type: none">1. Nimetab inimese eluks vajalikke olulisi vajadusi ja võrdleb enda vajadusi teiste omadega.2. Kirjeldab omadusi, mis peavad olema heal sõbral, ning hindab ennast nende omaduste järgi.3. Väärtustab sõprust.4. Väärtustab üksteise eest hoolitsemist ja üksteise abistamist.5. Väärtustab leppimise ja vabandamise tähtsust inimsuhetes.6. Nimetab ja kirjeldab inimeste erinevaid tundeid ning toob näiteid olukordadest, kus need tekivad, ning leiab erinevaid viise nendega toimetulekuks.7. Teab abi saamise võimalusi kiusamise ja vägivalla korral.8. Mõistab, et kiusamine on mitteaktsepteeritud käitumine.9. Demonstreerib õpitu olukorras, kuidas keelduda ennastkahjustavast tegevusest.10. Eristab enda head ja halba käitumist.11. Kirjeldab oma sõnadega, mida tähendab vastustundlikkus ja südametunnistus.12. Nimetab üldtunnustatud käitumisreegleid ja põhjendab nende vajalikkust.13. Kirjeldab oma käitumise tagajärgi ja annab neile hinnangu.14. Teab liikluseeskirja, mis tagab tema turvalisuse, ning kirjeldab, kuidas käituda turvaliselt liikluses.15. Eristab tööd ja mängu.16. Selgitab enda õppimise eesmärke ja toob näiteid, kuidas aitab õppimine igapäevaelus paremini hakkama saada17. Teab tegureid, mis soodustavad või takistavad keskendumist õppimise ajal ning kirjeldab oma tegevuse planeerimist nädalas, väärtustades vastutust.18. Väärtustab lubadustest kinnipidamist ja vastutust.
---	--

	<p>19. Teab, kuidas olla hea kaaslane ning kuidas teha koostööd.</p> <p>20. Rakendab omandatud teadmisi ja oskusi.</p>
<p>IV Mina: teave ja asjad (4 tundi)</p> <p>Teave ja teabeallikad ning nende kasutamine. Reklaami mõju: Turvaline käitumine meediakeskkonnas.</p> <p>Raha. Raha teenimine, kulutamine, laenamine. Vastutus. Oma kulutuste planeerimine .</p>	<ol style="list-style-type: none">1. Kirjeldab erinevate meeltega tajutavaid teabeallikaid.2. Selgitab, kuidas võivad reklaamid mõjutada inimeste käitumist ja otsuseid.3. Teab, et raha eest saab osta asju ja teenuseid ning seda, et raha teenitakse tööga.4. Mõistab oma vastutust asjade hoidmise ja laenamise eest.5. Selgitab, milleks kasutatakse raha ning mis on raha teenimine, hoidmine, kulutamine ja laenamine.6. Kirjeldab, milliseid vajadusi tuleb arvestada taskuraha kulutades ja säästes.
<p>V Mina ja kodumaa (6 tundi)</p> <p>Küla, vald, linn, maakond</p> <p>Eesti teiste riikide seas. Naaberriigid .</p> <p>Eesti Vabariigi ja kodukoha sümbolid.</p> <p>Erinevate rahvaste tavad ja kombed. Sallivus.</p> <p>Kordamine ja läbitud teemablokkide jooksul omandatud teadmiste ja oskuste kontrollimine.</p>	<ol style="list-style-type: none">1. Selgita Leiab Euroopa kaardilt Eesti ja tema naaberriigid.2. Leiab Euroopa kaardilt Eesti ja tema naaberriigid.3. Nimetab Eesti rahvuslikke ja riiklikke sümboleid.4. Kirjeldab Eestis elavate rahvuste tavasid ja kombeid ning austab neid.5. Väärtustab oma kodumaad.6. Rakendab omandatud teadmisi ja oskusi.

1.17 Õppe- ja kasvatuseesmärgid II kooliastmes

6. klassi lõpetaja:

- 1) väärtustab enda ja teiste positiivseid iseloomujooni ja omadusi ning sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikana;
- 2) väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet ning kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus: üksteise aitamist, jagamist, hoolitsemist ja koostööd;
- 3) kirjeldab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske ja väärtustab tervislikku elu uimastiteta; demonstreerib õpituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest;
- 4) kirjeldab, millised kehalised ja emotsionaalsed muutused toimuvad murdees;
- 5) kirjeldab enesehinnangu parandamise ning enesekontrolli tegemise võimalusi ja tähtsust igapäevasuhetes, väärtustab inimeste erinevusi ning oskab teisi arvestada;
- 6) kirjeldab ja selgitab konfliktide võimalikke põhjusi ning oskab eristada tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahenduse viise; demonstreerib õpituatsioonis, kuidas aktiivselt kuulata ja kehtestavalt käituda;
- 7) väärtustab tervist ja tervislikku eluviisi ning arvestab tervisliku eluviisi komponente igapäevaelus;
- 8) teab, kuidas toimida ohuolukorras, ning oskab õpituatsioonis abi kutsuda;
- 9) kirjeldab tegevusi, mis muudavad tema elukeskkonna turvaliseks ja tugevdavad tervist.

5.klass

INIMESEÕPETUS	
Õppesisu	Õpitulemused
I Tervis (4 tundi) Sissejuhatus Tervise olemus: füüsiline, vaimne ja sotsiaalne tervis. Tervisenäitajad. Tervist mõjutavad tegurid. Hea ja halb stress. Keha reaktsioonid stressile. Pingete maandamise võimalused .	Õpilane: 1. Kirjeldab füüsilist, vaimset ja sotsiaalset tervist ning selgitab tervise olemust nendest mõistetest lähtudes. 2. Teab enda põhilisi tervisenäitajaid: kehakaalu ja kehapiikkust, kehatemperatuuri, pulsisagedust ning enesetunnet. 3. Nimetab tervist tugevdavaid ja tervist kahjustavaid tegevusi ning selgitab nende mõju inimese füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele. 4. Eristab põhilisi organismi reaktsioone stressi korral ning kirjeldab nendega toimetuleku võimalusi. 5. Väärtustab oma tervist.

<p>II Tervislik eluviis (5 tundi)</p> <p>Tervisliku eluviisi komponendid. Tervislik toitumine. Tervisliku toitumise põhimõtted. Toitumist mõjutavad tegurid .</p> <p>Kehaline aktiivsus.</p> <p>Kehalise aktiivsuse vormid. Tervistava kehalise aktiivsuse põhimõtted. Päevakava ning töö ja puhkuse vaheldumine. Uni .</p>	<p>6. Oskab eristada tervislikke ja mittetervislikke otsuseid igapäevaelus.</p> <p>7. Kirjeldab tervisliku toitumise põhimõtteid ning väärtustab neid</p> <p>8. Selgitab, kuidas on toitumine seotud tervisega.</p> <p>9. Kirjeldab tegureid, mis mõjutavad inimese toiduvalikut.</p> <p>10. Teab kehalise tegevuse mõju oma tervisele ja toob selle kohta näiteid.</p> <p>11. Oskab hinnata oma päevakava, lähtudes tervisliku eluviisi komponentidest.</p> <p>12. Hindab ja oskab planeerida kehalise aktiivsuse piisavust oma igapäevategevuses.</p> <p>13. Väärtustab tervislikku eluviisi.</p>
<p>III Murdeiga ja kehalised muutused (6 tundi)</p> <p>Murdeiga inimese elukaares. Kehalised ja emotsionaalsed muutused murdeas. Kehaliste muutuste erinev tempo murdeas. Suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine .</p> <p>Suguline küpsus ja soojätkamine</p> <p>Kordamine ja läbitud teemablokkide jooksul omandatud teadmiste ja oskuste kontrollimine.</p>	<p>14. Kirjeldab murdeiga inimese elukaare osana ning murdeas toimuvaid muutusi seoses keha ning tunnetega. 15. Aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja teab, kuidas oma keha eest hoolitseda.</p> <p>16. Teab, et murdeiga on varieeruv ning igapähe oma arengutempo.</p> <p>16. Teab suguküpsuse tunnuseid ja esmaste sugutunnuste seost soojätkamisega.</p> <p>17. Rakendab omandatud teadmisi ja oskusi.</p>
<p>IV Turvalisus ja riskikäitumine (10 tundi)</p> <p>Turvaline ning ohutu käitumine koolis, kodus ja õues. Eakaaslaste ning meedia mõju tervise ja ohukäitumise alaseid valikud tehes; iseenda vastustus. Vahendatud suhtlemine .</p> <p>Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused uimastitega seotud situatsioonides. Valikud ja</p>	<p>18. Kirjeldab olukordi, kus saab ära hoida õnnetusjuhtumeid.</p> <p>19. Selgitab, miks on liikluseeskiri kohustuslik kõigile, ning kirjeldab, kuidas seda järgida.</p> <p>20. Teab, et õnnetuse korral ei tohi enda elu ohtu seada ning kuidas abi kutsuda.</p> <p>21. Nimetab meediast tulenevaid riske oma käitumisele ja suhetele.</p>

<p>vastutus seoses uimastitega. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seonduvad riskid tervisele .</p>	<p>22. Suheldes meedia vahendusel, mõistab vahendatud suhtlemise olemust ning vastutust oma sõnade ja tegude eest.</p> <p>23. Väärtustab turvalisust ja ohutut käitumist.</p> <p>24. Demonstreerib õpitu olukorras, kuidas kasutada tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi tubaka, alkoholi ja teiste uimastitega seotud olukorras: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine ja suhtlusoskus. 25. Kirjeldab tubaka ja alkoholi tarbimise kahjulikku mõju inimese organismile.</p> <p>26. Väärtustab mitmekesist positiivset ja tervislikku elu uimastiteta.</p>
<p>V Haigused ja esmaabi (7 tundi)</p> <p>Levinumad laste- ja noortehaigused. Nakkus- ja mittenakkushaigused. Haigustest hoidumine. HIV, selle levikuteed ja sellest hoidumise võimalused. AIDS</p> <p>Esmaabi põhimõtted.</p> <p>Esmaabi erinevates olukorras. Käitumine õnnetusjuhtumi korral.</p>	<p>27. Oskab kirjeldada, kuidas hoida ära levinumaid nakkus- ja mittenakkushaigusi.</p> <p>28. Selgitab ja toob näiteid, kuidas haigusi ravitakse meditsiiniliste ja rahvameditsiini vahenditega.</p> <p>29. Teab, mis on HIV ja AIDS ning kuidas ennast kaitsta HIViga nakatumise eest.</p> <p>30. Kirjeldab, kuidas ennast ja teisi inimesi abistada õnnetusjuhtumi korral.</p> <p>31. Teab, kuidas toimida turvaliselt ohuolukorras ja abi kutsuda, ning demonstreerib õpitu olukorras lihtsamaid esmaabivõtteid (nt kõhuvalu, külmumine, luumurd, minestamine, nihestus, peapõrutus, palavik ja päikesepiste).</p> <p>32. Nimetab esmaabivahendeid ja kirjeldab, kuidas neid praktikas kasutada.</p> <p>33. Väärtustab enda ja teiste inimeste elu.</p>
<p>VI Keskkond ja tervis (3 tundi)</p> <p>Tervislik elukeskkond. Tervislik õpikeskkond. Tervis heaolu tagajana .</p>	<p>34. Kirjeldab tervislikku elukeskkonda, lähtudes oma kodukoha loodus- ja tehiskeskkonnast.</p>

Kordamine ja läbitud teemablokkide jooksul omandatud teadmiste ja oskuste kontrollimine.	35. Eristab tegureid, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks ja tervist tugevdavaks või mitteturvaliseks ja tervist kahjustavaks. 36. Kirjeldab õpikeskkonna mõju õpilase õpitulemustele. 37. Rakendab omandatud teadmisi ja oskusi.
--	---

6.klass

INIMESEÕPETUS	
Õppesisu	Õpitulemused
Mina ja suhtlemine (5 tundi) Sissejuhatus . Enesesse uskumine. Enesehinnang Eneseanalüüs. Enesekontroll. Oma väärtuste selgitamine .	Õpilane: 1. Analüüsib enda iseloomujooni ja omadusi, väärtustades positiivseid jooni ja omadusi. 2. Mõistab, mis mõjutab enesehinnangut ning kuidas see kujuneb. 3. Mõistab enesekontrolli olemust ning demonstreerib õpituatsioonis oma käitumise kontrolli, saades hakkama vihaga ja teiste emotsioonidega. 4. Oskab suheldes enda kohta tagasisidet anda ning teistelt seda vastu võtta. 5. Oskab selgitada ja põhjendada oma väärtusi seoses eneseanalüüsiga.
II. Suhtlemine teistega (10 tundi) Minu ja teiste vajadused. Vajaduste hierarhia. Suhtlemise komponendid. Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine . Aktiivne kuulamine. Tunnete väljendamine. Eneseavamine. Eelarvamused . Kehtestav, agressiivne ja alistuv käitumine. Ei ütlemine ennast ja teisi kahjustava käitumise korral.	6. Tunneb ära enda ja teiste inimeste põhilised vajadused ning teadvustab neid. 7. Teab suhtlemise olemust ning väärtustab tõhusate suhtlusoskuste vajalikkust; eristab verbaalset ja mitteverbaalset suhtlemist. 8. Kirjeldab erinevaid mitteverbaalseid suhtlusvahendeid ning nende mõju verbaalsele suhtlemisele. 9. Demonstreerib õpituatsioonis aktiivse kuulamise võtteid; mõistab eneseavamise mõju suhtlemisele. 10. Demonstreerib õpituatsioonis, kuidas väljendada oma tundeid verbaalselt, säilitades ja tugevdades suhteid. 11. Teadvustab eelarvamuste mõju

<p>Kordamine ja läbitud teemabloki jooksul omandatud teadmiste ja oskuste kontrollimine.</p>	<p>suhtlemisele igapäevaelus ning toob selle kohta näiteid.</p> <p>12. Eristab ning kirjeldab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumiste mõju suhetele.</p> <p>13. Teab, et ei ütlemine on oma õiguste eest seismine, oskab partnerit arvestavalt öelda ei ennast ja teisi kahjustava käitumise korral ning aktsepteerib partneri ei ütlemist ennast ja teisi kahjustava käitumise korral.</p> <p>14. Väärtustab positiivset suhtumist endasse ja teistesse.</p> <p>15. Rakendab omandatud teadmisi ja oskusi.</p>
<p>III. Suhted teistega (9 tundi)</p> <p>Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine. Sallivus enda ja teiste vastu. Hoolivus .</p> <p>Sõprussuhted. Usaldus suhtes. Empaatia. Vastutus suhetes. Kaaslaste mõju ja surve.</p> <p>Erinevuste ja mitmekesisuse väärtustamine. Isikuseärasused. Soolised erinevused. Erivajadustega inimesed .</p>	<p>16. Kirjeldab tõhusate sotsiaalsete oskuste (üksteise aitamise, jagamise, koostöö ja hoolitsemise) toimimist igapäevaelus</p> <p>17. Oskab abi pakkuda ning teistelt abi vastu võtta.</p> <p>18. Väärtustab hoolivust, sallivust, koostööd ja üksteise abistamist.</p> <p>19. Eristab inimeste erinevaid rolle suhetes ning nende muutuvat iseloomu.</p> <p>20. Demonstreerib õpitu olukorras oskust näha olukorda teise isiku vaatenurgast.</p> <p>21. Tähtsustab oskust panna end teise inimese olukorda ja mõista tema tundeid, väärtustab empaatilist suhtlemist.</p> <p>22. Väärtustab sõprust kui vastastikuse usalduse ja toetuse allikat.</p> <p>23. Kirjeldab kaaslaste rühma arvamuste, valikute ja käitumise mõju ning surve tagajärgi.</p> <p>24. Mõistab isikuseärasusi ning teadvustab soolisi erinevusi ja inimeste erivajadusi.</p>
<p>IV. Konfliktid (3 tundi)</p> <p>Konfliktide olemus ja põhjused .</p> <p>Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise teed .</p>	<p>25. Selgitab konflikti häid ja halbu külgi ning aktsepteerib konflikte kui osa elust.</p>

	<p>26. Teab, eristab ja kirjeldab efektiivseid ning mitteefektiivseid konflikte lahendamise viise.</p> <p>27. Kasutab õpituatsioonis konflikte lahendades tõhusaid viise ning väärtustab neid.</p>
<p>V. Otsustamine ja probleemilahendus (5 tundi)</p> <p>Otsustamine ja probleemide lahendamine. Erinevate käitumisviiside leidmine probleemide lahendamises.</p> <p>Tagajärgede arvestamine probleemilahenduses. Vastutus otsustamisel.</p>	<p>28. Teab ja oskab õpituatsioonis otsuseid langetades leida erinevaid lahendusviise.</p> <p>29. Kirjeldab otsustades erinevate lahendusviiside puudusi ja eeliseid.</p> <p>30. Mõistab otsustades lahendusviiside lühi- ja pikaajalisi tagajärgi.</p> <p>31. Selgitab ja kirjeldab eri situatsioonidesse sobiva parima käitumisviisi valikut; väärtustab vastustuse võtmist otsuseid langetades.</p>
<p>VI. Positiivne mõtlemine (3 tundi)</p> <p>Positiivne mõtlemine. Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine.</p> <p>Kordamine ja läbitud teemablokkide jooksul omandatud teadmiste ja oskuste kontrollimine.</p>	<p>32. Nimetab ja väärtustab enda ning teiste positiivseid omadusi.</p> <p>33. Väärtustab positiivset mõtlemist.</p> <p>34. Rakendab omandatud teadmisi ja oskusi.</p>

1.18 Õppe- ja kasvatuseesmärgid III kooliastmes

9. klassi lõpetaja:

- 1) teab nimetada ja demonstreerib õpituatsioonis mõningaid enesekasvatuse viise;
- 2) teab, mis on tervislik eluviis, oskab igapäevaelus teha tervislikke valikuid ja analüüsida enda vastutust valikutes, sh tulevast haridusest ja tööelu kavandades;
- 3) teab tervisliku toitumise ja kehalise aktiivsuse põhimõtteid ning mõistab nende rakendamise tähtsust igapäevaelus;
- 4) teab, mis arengumuutused toimuvad murdeas, ja mõistab murdeea eripära teiste eluperioodide seas;
- 5) mõistab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid ja oma vastutust selles; väärtustab seksuaalõigusi;

- 6) analüüsib riskikäitumist mõjutavaid tegureid ja mõju inimese tervisele ning demonstreerib õpituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi riskikäitumisega seotud olukordades;
- 7) kirjeldab rühma mõju inimese käitumisele ning demonstreerib õpituatsioonis oskust keelduda tegevusest, mis kahjustab teda ennast ja teisi;
- 8) teab kooselu reegleid ja norme toetavates inimsuhetes, mõistab nende vajalikkust rühmas ning väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet;
- 9) teab ning oskab otsida olulisi infoallikaid tervisetabe ja -abi saamiseks ning demonstreerib õpituatsioonis esmaabi põhilisi võtteid ja kirjeldab tõhusat käitumist ohuolukordades;
- 10) teab, kuidas luua ja säilitada toetavaid ning lähedasi suhteid; väärtustab sõprust ja armastust vastastikuse toetuse allikana;
- 11) teab inimest abistavate elukutsete töö sisu ja eeldatavaid võimeid, isiksuseomadusi jms ning analüüsib enda sobivust selleks tööks.

1.19 Õppesisu ja õpitulemused.

7. klass	
Inimene	
Inimese elukaar ja murdeea koht selles	
Õppesisu	Õpitulemused
<p>Areng ja kasvamine. Arengut ja kasvamist mõjutavad tegurid. Inimese elukaar. Murde ja noorukiea koht elukaares.</p> <p>Inimene oma elutee kujundajana. Enesekasvatuse alused ja võimalused. Vastutus seoses valikutega.</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none">1) iseloomustab murde- ja noorukiea arenguülesandeid üleminekul lapseest täiskasvanuikka;2) kirjeldab, kuidas mõjutavad inimese kasvamist ja arengut pärilikud ning keskkonnategurid;3) toob näiteid inimese võimaluste kohta ise oma eluteed kujundada ning mõistab enda vastutust oma eluteed kujundades;4) kirjeldab põhilisi enesekasvatusevõtteid: eneseveenmist, enesetreeningut, eneseergutust ja -

	karistust ning enesesisendust.
Inimese mina	
Minapilt ja enesehinnang. Eneseanalüüs: oma iseloomujoonte, huvide, võimete ja väärtuste määramine. Konfliktide vältimine ja lahendamine.	Õpilane: 1) selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang; 2) kirjeldab positiivse endassesuhtumise kujundamise ja säilitamise võimalusi; 3) kasutab eneseanalüüsi oma teatud iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi määramiseks; 4) väärtustab enesekasvatust ning toob näiteid enesekasvatuse võtete kohta; 5) kirjeldab suhete säilitamise ning konfliktide vältimise võimalusi; 6) demonstreerib õpitu olulisust tõhusaid konfliktide lahendamise viise.
Inimene ja rühm	
Erinevad rühmad ja rollid. Rollide suhtelisus ja kokkuleppelisus. Reeglid ja normid rühmas. Inimsuhteid toetavad reeglid ja normid. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Hoolivus rühmas. Rühma surve ja toimetulek sellega. Sõltumatus, selle olemus. Autoriteet.	Õpilane: 1) iseloomustab erinevaid rühmi ja toob näiteid enda kuulumise kohta erinevatesse rühmadesse; 2) võrdleb erinevate rühmade norme ja reegleid ning kirjeldab enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades; 3) mõistab normide ja reeglite vajalikkust ühiselu toimimisel ning korraldamisel; 4) kirjeldab rühma kuulumise positiivseid ja negatiivseid külgi; 5) demonstreerib õpitu olulisust tõhusaid toimetulekut rühma survega; 6) selgitab sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhtes.
Turvalisus ja riskikäitumine	
	Õpilane: 1) demonstreerib õpitu olulisust tõhusaid sotsiaalseid oskusi

<p>Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused, et vältida riskikäitumist: emotsioonidega toimetulek,</p> <p>enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, suhtlusoskus.</p> <p>Hakkamasaamine kiusamise ja vägivallega. Erinevad legaalsed ja illegaalsed uimastid. Uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajaline mõju.</p>	<p>uimastitega seotud olukordades: kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, ohuolukordade ärahoidmine, ei ütlemine, kehtestav käitumine, abi andmine ja abi kutsumine;</p> <p>2) demonstreerib õpitu olukorras tõhusaid käitumisviise kiusamise ja vägivalga korral;</p> <p>3) eristab legaalseid ja illegaalseid uimasteid ning tähtsustab seaduste rolli laste tervise kaitsel;</p> <p>4) kirjeldab uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajalist mõju tervisele.</p>
8. klass	
Inimese mina ja murdeea muutused	
<p>Varane ja hiline küpsemine – igapäev oma tempo. Muutunud välimus. Nooruki põhimured küpsemisperioodil. Suguküpsus. Naiselikkus ja mehelikkus. Soorollid ja soostereotüübid. Lähedus suhetes. Sõprus. Armumine. Käimine. Lähedus ja seksuaalhuvi. Vastutus seksuaalsuhtes ja turvaline seksuaalkäitumine.</p>	<p>Õpilane:</p> <p>1) kirjeldab põhimuresid küpsemisperioodil ning nendega toimetuleku võimalusi;</p> <p>2) selgitab, milles seisneb suguküpsus;</p> <p>3) kirjeldab omadusi, mis teevad noormehe ja neiu meeldivateks suhtluskaaslasteks;</p> <p>4) selgitab soorolli olemust ning kirjeldab soostereotüüpset suhtumist;</p> <p>5) kirjeldab inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise: vastastikust seotust ja meeldimist, sõprust ja armumist;</p> <p>6) kirjeldab, milles seisneb inimese vastutus seksuaalsuhtes;</p> <p>7) selgitab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid.</p>
Tervis	
<p>Tervis kui heaoluseisund. Terviseaspektid: füüsiline, vaimne, emotsionaalne ja sotsiaalne tervis. Terviseaspektide</p>	<p>Õpilane:</p>

<p>omavahelised seosed. Eesti rahvastiku tervisenäitajad. Tervislik eluviis ning sellega seonduvate valikute tegemine ja vastutus. Tegurid, mis mõjutavad tervisega seotud valikuid. Tervisealased infoallikad ja teenused. Tervise infoallikate usaldusväärsus. Kehaline aktiivsus tervise tugevdajana. Kehaline vormisolek ja sobiva kehalise aktiivsuse valik. Toitumise mõju tervisele. Toitumist mõjutavad tegurid.</p> <p>Vaimne heaolu. Vaimset heaolu säilitada aitavad tegevused ja mõttelaad. Stress. Stressorid. Stressi kujunemine. Stressiga toimetulek. Kriis, selle olemus. Käitumine kriisiolukorras. Abistamine, abi otsimine ja leidmine.</p>	<ol style="list-style-type: none">1) kirjeldab füüsilise, vaimse, emotsionaalse ja sotsiaalse tervise vastastikust mõju ning seost;2) kirjeldab olulisi tervisenäitajaid rahvastiku tervise seisukohalt;3) analüüsib tegureid, mis võivad mõjutada otsuseid tervise kohta, ning demonstreerib õpitu olukorras tõhusaid viise, kuidas langetada otsuseid tervisega seonduvate valikute puhul individuaalselt ja koostöös teistega;4) analüüsib ja hindab erinevate tervise infoallikate ning teenuste kasutamise võimalusi ja usaldusväärust;5) analüüsib enda tervise seisundit ning teab, mis tegurid ja toimetulekumehhanismid aitavad säilitada inimese vaimset heaolu;6) analüüsib inimese kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;7) analüüsib oma igapäevatoitude vastavust tervisliku toidu põhimõtetele;8) selgitab kehalise aktiivsuse mõju inimese füüsilisele, vaimsele, emotsionaalsele ja sotsiaalsele tervisele;9) oskab plaanida eri tüüpi kehalist aktiivsust oma igapäevaellu ning väärtustab kehalist aktiivsust eluviisi osana;10) selgitab stressi olemust, põhjusi ja tunnuseid;11) kirjeldab stressiga toimetuleku viise ning eristab tõhusaid toimetulekuvõimalusi mittetõhusatest, teab abi ja toetuse võimalusi;12) kirjeldab kriisi olemust ning seda, kuidas käituda kriisiolukorras; teab abi ja toetuse võimalusi.
Suhted ja seksuaalsus	
	Õpilane:

<p>Sotsiaalne tervis ja suhted. Suhete loomine, säilitamine ja katkemine. Suhete väärtustamine. Armastus.</p> <p>Seksuaalsuse olemus: lähisuhted, seksuaalidentiteet, seksuaalne nauding, soojätkamine, seksuaalne areng.</p> <p>Seksuaalne orientatsioon. Soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele. Seksuaalvahekord. Turvaline seksuaalkäitumine. Rasestumisvastased meetodid. Seksuaalõigused. Seksuaalsel teel levivate haiguste vältimine. HIV ja AIDS. Abi ja nõu saamise võimalused.</p>	<ol style="list-style-type: none">1) kirjeldab viise, kuidas luua ning säilitada mõistvaid, toetavaid ja lähedasi suhteid sotsiaalse tervise kontekstis;2) demonstreerib õpitu olukorras oskusi, mis aitavad kaasa suhete loomisele ja säilitamisele: üksteise aitamine, jagamine, koostöö, teineteise eest hoolitsemine;3) väärtustab tundeid ja armastust suhetes;4) selgitab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust ning tunnete osa selles arengus;5) kirjeldab tunnete ja läheduse jagamise viise;6) selgitab, milles seisneb partnerite vastutus seksuaalsuhetes;7) selgitab soorollide ja soostereotüüpide mõju inimese käitumisele ning tervisele;8) kirjeldab tõhusaid rasestumisvastaseid meetodeid;9) kirjeldab seksuaalsel teel levivate haiguste ärahoidmise võimalusi;10) teab, mis on HIV ja AIDS; teab HIVi nakatumise teid ning nakatumise vältimise võimalusi;11) eristab HIVi ja AIDSi müüte tegelikkusest;12) väärtustab vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes ning kirjeldab seksuaalõigusi kui seksuaalsusega seotud inimõigusi;13) nimetab, kuhu saab pöörduda abi ja nõu saamiseks seksuaaltervise küsimustes.
Turvalisus ja riskikäitumine	
<p>Levinumad riskikäitumise liigid. Riskikäitumise mõju inimese tervisele ja toimetulekule. Tõhusad</p>	<p>Õpilane:</p> <ol style="list-style-type: none">1) kirjeldab levinumate riskikäitumiste tagajärgi, mõju inimese tervisele ja toimetulekule;

<p>enesekohased ja sotsiaalsed oskused riskikäitumisega toimetulekul.</p> <p>Uimastid ja nende toime kesknärvisüsteemile. Uimastitega seonduvad vääruskumused. Uimastite tarvitamise isiklikud, sotsiaalsed, majanduslikud ja juriidilised riskid. Sõltuvuse kujunemine.</p> <p>Esmaabi põhimõtted ja käitumine ohuolukordades.</p>	<p>2) kirjeldab ja selgitab levinumate riskikäitumiste ärahoidmise ja neisse sekkumise võimalusi indiviidi ja rühma tasandil, lähtudes igapäevaelust, ning teadvustab ennetamise ja sekkumise võimalusi ühiskonna tasandil;</p> <p>3) kirjeldab, mis on vaimne ja füüsiline uimastisõltuvus ning kuidas see kujuneb;</p> <p>4) kirjeldab ja demonstreerib õpituatsioonis, kuidas käituda uimastitega seotud olukordades;</p> <p>5) teab, kuidas käituda turvaliselt ohuolukorras ning kutsuda abi allergia, astma, diabeedi, elektrišoki, epilepsia, lämbumise, mürgituse, palaviku ja valu korral;</p> <p>6) demonstreerib õpituatsioonis esmaabivõtteid õnnetusjuhtumite ja traumade korral (nt kuumakahjustus, teadvusekaotus, südameseiskumine, uppumine jne).</p>
Inimene, valikud ja õnn	
<p>Huvide ja võimete mitmekesisus ning valikud. Edukus, väärtushinnangud ja prioriteedid elus. Mina ja teised kui väärtus.</p> <p>Õnn. Toimetulek iseenda ja oma eluga õnne eeldusena.</p>	<p>Õpilane:</p> <p>1) analüüsib ennast oma huvide, võimete ja iseloomu põhjal ning seostab seda valikutega elus;</p> <p>2) mõistab, et toimetulek iseenda ja oma eluga tagab õnne ning rahulolu.</p>